

brojnih institucija privatnoga života (primjerice braka i obitelji). Za razliku od njih Rodney Stark i William Sims Bainbridge izvore procvata nalaze u ljudima inherentnoj potrebi za uređenim i natprirodno utemeljenim svijetom. No prethodne stavove dovode u pitanje Charles Y. Glock, John Lofland, Rodney Stark i Saul Levine upozorenjem da se od svih stanovnika SAD-a tek njih 10% ikada okušalo u nekoj vrsti pripadnosti NRP-ima, a glavni su im, iako ne i jedini, uzroci bile različite vrste deprivacija, objektivne ili subjektivne. Iako je pod utjecajem protupokreta tijekom 1970-ih i 1980-ih zbog optužbi o "ispiranju mozga" mnogo mladih ljudi sudskom dozvolom oteto iz NRP-a, suvremena su znanstvena istraživanja (James T. Richardson) opovrgla takve stavove, a pokazala su čak i natprosječnu inteligentnost njihovih pripadnika.

Jedan je od najzanimljivijih radova u zborniku onaj Edwarda J. Moodya "Magical Therapy: An Anthropological Investigation of Contemporary Satanism" u kojemu je dvogodišnjim istraživanjem sotonističke crkve u San Franciscu pokazao njezinu korisnost za socijalizaciju društveno nefunkcionalnih pojedinaca te stoga poziva na njezino veće toleriranje. S obzirom na stereotipe o nasilnosti NRP-a, nastale zbog ritualnih samoubojstava u Jonestownu ili Wacu, Lorne L. Dawson, kao i drugi autori u poglavlju o nasilju i NRP-ima, ističe iznimnost ovakvih događaja naspram velikog broja NRP-a te nudi znanstvena objašnjenja njihovih uzroka.

Bez obzira gledamo li procvat NRP-a u 20. st. kao nastavak stalne ljudske potrebe za spiritualnom dimenzijom života ili kao posljednje napore religioznosti da opstane u sve sekulariziranijem svijetu, ovaj nam se fenomen obnovljene religioznosti pokazuje iznimno kulturno važnim, pa na neke njegove manifestacije pokušavaju odgovoriti posljednji članci zbornika, uz koji je njegova urednica iste godine izdala i vlastitu, teorijski još argumentiraniju, knjigu *Comprehending Cults, The Sociology of New Religious Movements*.

Goran ŠANTEK

Zbornik je *Anthropology of Religion*, urednika Stephena D. Glaziera, svoje drugo izdanje doživio 1999. godine kako bi odgovorio na povećano zanimanje antropologa za istraživanjima religioznosti, ali i kako bi predočio novu istraživačku koncepciju na ovome području, nastalu tijekom osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, pa su stoga u njemu uglavnom zastupljena antropološka istraživanja religioznosti u suvremenom zapadnom društvu, a istraživanja religioznosti različitih malih društvenih zajednica korištena su, za razliku od prijašnje paradigme, vrlo malo, uglavnom komparativno. Time je pokazano i kako antropologija napuštanjem autoritarne pozicije istraživača te smještanjem *locusa* istraživanja u suvremeno društvo ništa nije izgubila od svoje zanimljivosti, a pojedini recentni radovi, kao onaj Jima Birkheada "Reading Snake Handling: Critical Reflection", kojim započinje ovaj zbornik, dostižu čak i trilersku uzbudljivost.

Anthropology of Religion, ed. Stephen D. Glazier, Praeger, Westport 1999., 542 str.

U članku je Birkhead, naglašeno personalistički, prikazao pentekostalnu zajednicu iz Sjeverne Karoline (SAD), koja u liturgiji upotrebljava zmijske otrovnice i pritom nam razotkrio čitav postupak istraživanja (publicirao je čak i dijelove terenskog dnevnika te osobnih pisama prijateljima). Birkheadov je rad u prvom poglavlju knjige, koje se bavi antropološkim pogledom na religiju, a slijedi ga "The Study of Religion in American Society", u kojemu Melinda Bollar Wagner analizira različite probleme koji nastaju terenskim istraživanjima *kod kuće*, primjerice, kako pri uspostavljanju odnosa povjerenja s kazivačima, koji vam mogu biti susjedi i možda očekuju da će vas obratiti na svoju

religiju, zadržati određeni odmak nužan za uspješno istraživanje. Sljedeći je rad Jamesa Letta "Science, Religion, and Anthropology", jedan od najprovokativnijih u zborniku, jer od antropologa traži da u skladu sa svojim znanstvenim pozivom snažnije ističu kako su odgovori koje religija daje na temeljna ljudska pitanja pogrešni. U posljednjem je radu prvoga dijela, "Thinking about Magic", Michael F. Brown pokazao suvremenu upitnost podjele na magiju, religiju i znanost te kulturnu specifičnost magije u svakoj pojedinoj ljudskoj zajednici.

Kako se u drugom poglavlju razmatra jedna od najstarijih antropoloških tema, ritual, ovaj je dio uredio Bobby C. Alexander, trenutno jedan od vodećih autoriteta na ovome području. Napisao je i uvodni tekst u kojemu analizira glavne promjene u antropološkom istraživanju rituala nastale tijekom zadnjih tridesetak godina, a iza kojega se, kao primjer, nalaze suvremeni tekstovi različitih autora o afričkom, indijskom, japanskom, indijanskom i suvremenom američkom ritualu.

Treće se poglavlje, "Little and Great Traditions", bavi velikim svjetskim religijama (budizam, hinduizam, kršćanstvo i islam) i njihovim utjecajem na, ali i interakcijama sa, lokalnim religijskim tradicijama. Tako, primjerice, Mary I. O'Connor u radu "The Pilgrimage to Magdalena" pokazuje kako, unatoč suvremenu trendu napuštanja podjele na *veliku i malu tradiciju*, ona ostaje upotrebljiva u kontekstu istraživanja latinsko-američkih hodočašća, koja su često, kao ovo u meksičkoj Magdaleni, spoj različitih rimokatoličkih (*velikih*) i pretkršćanskih (*malih*) tradicija.

U posljednjem se poglavlju, "Shamanism and Religious Consciousness", naglašavaju kognitivni i simbolički pristupi religiji te razmatraju različiti tipovi religijske svijesti i odnosi između njezinih oblika i duhovnog iscjeljivanja. Tako autor cijenjenog uvoda u antropologiju religije Jacob Pandian u radu "The Sacred Integration of the Cultural Self: An Anthropological Approach to the Study of Religion" tvrdi da se sve religije zasnivaju na simboliziranju ljudskog identiteta u pojmovima natprirodnih karakteristika i da religioznost, u biti, služi eliminiranju kontradikcija između kulturnih formulacija o trpljenju i *simboličnog sebe*.

Ovaj zbornik pokriva gotovo sva područja koja istražuje antropologija religije, te je autoritetom zastupljenih autora potpuno ispunio ulogu koju mu je urednik Glazier namijenio: da bude vodič svim antropolozima zainteresiranima za suvremena istraživanja religioznosti.

Goran ŠANTEK

familienFOTOfamilie, hrsg. von Matthias Beitzl, Veronika Plöckinger, Kittsee 2000., 95 str. (Kittseer Schriften zur Volkskunde, Bd. 11)

Knjiga *familienFOTOfamilie* objavljena je uz istoimenu izložbu održanu od 16. travnja do 5. studenog 2000. godine u Etnografskom muzeju dvorca Kittsee u Gradišću. Autori izložbe, Mathias Beitzl, Susanne Breuss, Andreas Gruber i Veronika Plöckinger ujedno su i autori tekstova obilno ilustrirane popratne

knjižice, u kojoj razlažu kulturnu i društvenu povijest obiteljske fotografije. Preispitivanjem načina samopredstavljanja obitelji pred kamerom, te upozoravanjem na potrebu za čuvanjem fotografiranih sjećanja, autori preusmjeruju pozornost s obiteljskih fotografija na obitelj samu. Upućivanjem, pak, na estetske zahtjeve kojima je fotografija trebala udovoljiti, govore o pristupu i načinu rada fotografa, te o uređenju i uporabi fotografskih ateljea. Tako dvostruki pogled koji *familienFOTOfamilie* upućuje na obitelji i na njihove fotografije odgovara načelu etnografske fotografije o bilježenju i razumijevanju kulture subjekta i kulture fotografa. Svjesni činjenice da fotografija nije "objektivna", već je uvjetovana društvenim normama, autori je koriste kao sredstvo u kojemu se ogledaju